

TRÁVNÍČEK, Jiří: BÝT HOMÉREM PO JOYCEOVI. POZNÁMKY K ROMÁNU. Brno: Host, 2024. 269 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.3.13>

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8964-3257>

Jiří Trávniček, český literárny vedec a vysokoškolský pedagóg, sa primárne zaoberá modernou českou a stredoeurópskou literatúrou. Od deväťdesiatych rokov mu vyšlo viacero kníh: v *Poezii poslední možnosti* (1996) interpretoval texty vybraných českých básnikov 20. storočia, v knihe *Příběh je mrtev? Schizmata a dilemata moderní prózy* (2003) skúmal otázku, či je v modernej próze ešte možný príbeh, a v publikácii *Kulturní vetřelec* (2020) sa zaoberal dejinami čítania. Zároveň sa venuje knižným rozhovorom a výskumom čitateľskej kultúry, ktorých výsledky pravidelne publikuje. Jeho dlhodobý vedecký záujem o problematiku románu sa v roku 2024 prejavil do knihy *Být Homérem po Joyceovi*, s podtitulom *Poznámky k románu*. Nejde o klasickú vedeckú monografiu, ale o knihu netypickú, nakoľko jej jadro tvoria autorove poznámky z rokov 2003 až 2023.

Prvá a kratšia časť publikácie s názvom *V obrysu* sa skladá z dvoch podkapitol. V podkapitole *Ted'a tady* sa autor pokúša o súhrnný pohľad na román z hľadiska jeho súčasného stavu. Optikou tretieho desaťročia 21. storočia hľadá odpovede na otázky typu, čo je to román, aký je, prečo vôbec je a pre koho je určený. Svoju odpoveď zhŕňa do desiatich téz, akýchsi prolegomen, zachytávajúcích základné princípy jeho dnešného nazerania na román. Román podľa neho nie je žiadna amorfná textová masa, ale stále je v ňom dôležitá prítomnosť štruktúry začiatkov – stred – koniec. Vyzdvihuje pre román dôležitú iróniu, jeho samotný základ vytvára záujem o ľudský život a svet (strany 12–13).

Podkapitola *Od počátku po dnešek* ponúka „najmenšie možné historické minimum“ k problematike románu, teda diachrónny pohľad na jeho vývoj od počiatkov v 17. a 18. storočí, cez zlatý vek (19. storočie a realizmus), modernizmus, postmodernizmus až po dnešok. Počiatky románu situuje J. Trávniček do raného novoveku, ktorého sprievodné javy ako záujem o svet a každodennosť, racionalitu a vieru v skúsenosť usúvzťažňuje so vznikom románu. Kľúčovým sprievodným javom, na ktorý zvlášť poukazuje, sú proces urbanizácie a rozvoj meštianstva: „Míra urbanizace se tak stává svého druhu i mírou expanze tohoto žánru“ (strana 15). Už v tejto časti autor predstavuje jednu zo základných téz svojej knihy, a to, že podľa neho román – viac ako iné žánre – vznikol z potrieb čitateľov, a preto je na nich odkázaný.

Druhá, väčšia časť knihy je pomenovaná *V detailu* a obsahuje autorove čiastkové poznámky rozdelené do siedmich tematických podkapitol (*Zkrátka román, Příběh, Čtenář, Estetická převýchova, Nemudruj – vyprávěj, Román mimo román, Strědní Evropa*). Ide o kratšie (niektoré dvoj- či trojvetové), ale i dlhšie (presahujúce jednu stranu) úvahy a zamyslenia, najčastejšie nad konkrétnymi prečítanými románmi. Možno teda hovoriť o akejsi stručnej podobe čitateľského denníka či zápisníka. Počet takto komentovaných románov je pomerne veľký. Sú tu poznámky ku klasickým románom (Dostojevskij: *Zločin a trest*), ale i súčasným (Kateřina Tučková: *Bílá voda*), k českým i zahraničným. Z domácich autorov sa najčastejšie spomína

Milan Kundera, pomerne veľké zastúpenie majú romány poľské, ale aj romány z iných európskych krajín (autora dlhodobo zaujíma vzťah románu a stredoeurópskeho kultúrneho priestoru). J. Trávníček označuje svoje poznámky ako „čtenářský impresionismus v souřadnicovém systému kritiky, teorie a historie“ (strana 8). Ich spojitom je samotný akt čítania a jeho nezastupiteľnosť.

Z pohľadu slovenského čitateľa môžu byť zaujímavé názory J. Trávníčka na slovenské romány. *Živý bič* považuje za silný text, najmä v tom, ako Milo Urban pracuje s prostredím a konfliktmi, ale prekážajú mu dlhé úvahové pasáže, brzdiace dej, a taktiež rozprávač, ktorý nadmerne odsudzuje, hodnotí a polemizuje (strany 170–171). *Život bez konca* Františka Švantnera v súčasnosti pokladá za mŕtve dielo: „To, čo tento román umrtvuje, činíc ho čtenářsky nezajímavým, je autorova ambice neustále vypouštět jakési lyricko-reflexivní mlhy“ (strana 212). O niečo pozitívnejšie hodnotí Hečkovu *Červené víno*, avšak vyslovuje výhrady k textu podobného rázu ako k predchádzajúcim slovenským románom (strany 224–225).

Zvolená koncepcia knihy spôsobuje, že uvažovanie J. Trávníčka prebieha v duchu istej ľahkosti a nezáväznosti. Na viacerých miestach sa vyhyba striktné vedeckému jazyku a inklinuje k metaforickému jazyku, pokúša sa o gnómičnosť a anekdotickosť. Román tak napríklad podľa neho „nekrade bohům oheň, ale snaží se jim ho sfouknout, nebo ještě spíše se na ně zapitvořit. Není to tedy Prométheus, ale šašek, paňáca, škodolibý rarach, který se snaží Dia alespoň štípnout do zadnice. Jeho nejsilnějším a nejpůvodnějším genem je smích, což trefně formulovali – každý z jiné strany – Michail Bachtin a Milan Kundera“ (strana 38). Kniha okrem samotných poznámok z čítania románov obsahuje viaceré netradičné a hybridné prístupy k zvolenej téme. Ide o fiktívne rozhovory (napríklad medzi Stendhalom a Balzacom alebo medzi Zweigom a Musilom), zoznamy (autor ponúka sedmičku teoretických konceptov ro-

mánu, ktoré nemožno obísť, šesť smrteľných hriechov románu alebo zoznam podarených adaptácií románových predlôh), rôzne rebríčky (najpredávanejšie knihy do roku 1939 vo Veľkej Británii), grafy (koľko Američanov číta beletriu) či výsledky výskumov v podobe tabuliek (napríklad najobľúbenejší spisovatelia slovenských čitateľov).

Doterajší opis knihy *Být Homérem po Joycevi* môže navodiť dojem, že ide o dielo nesúrodé alebo nekoncepčné. Autor sa však na viacerých miestach vracia k určitým východiskám a na týchto miestach možno sledovať, aké pozície vo vzťahu k problematike románu zastáva. Za najlapidárnejšiu a najpodstatnejšiu definíciu románu považuje citát M. Kunderu: „Román není konfesí autora, ale zkoumáním toho, co je lidský život v pasti, kterou se stal svět“ (strana 52).

Z formulovaných výhrad k vybraným slovenským románom vidno, že pre J. Trávníčka sú dejové zložky románu dôležitejšie než úvahové, že uprednostňuje rozprávanie pred lyrizovaním („Román je stále především útvarem epického vyprávění. To však znamená, že román neumí mít názor. Umí, ale je románem pouze tehdy, prezentuje-li ho ‚ve stavu tekutém‘ – jako žánr velkého vyprávění“, strana 13). Aj preto medzi najväčšie „hriechy“ románu zaraďuje nadmieru popisu, introspekcie, reflexie či experimentu (strana 93). Uvedené prvky do veľkej miery priniesol do románu modernizmus. V celej knihe je tak prítomný autorov polemický vzťah voči modernizmu. Najlepšie to vystihuje jeho zhrňujúci citát o románe, ktorý je zároveň kľúčom k názvu knihy: „Daleko živoroďejší jsou dnes všechny jeho modely před modernismem. Řečeno poněkud vyhoceně: vitálnější se dnes ukazuje spíše autor *Odysseie* než autor *Odyssea*“ (strana 29). Oproti vnímaniu románu ako širšieho kultúrno-spoločenského fenoménu modernizmus podľa neho pácha na románe násilie tým, že sa z neho pokúša vytvárať internú vec literatúry (strana 144). Pavel Janáček dokonca J. Trávníčka označil za programového antimodernistu, s čím

298 J. Trávníček vo svojej knihe polemizuje a sám seba nazýva skôr ne-modernistom či a-modernistom (strany 152-154). Jeho knihu tak možno vnímať ako prezentáciu jedného zo súčasných prúdov nazerania na román, ktorý je polemický voči modernizmu.

Pri hodnotení tejto knihy vzniká istá ambivalentnosť, ktorá primárne súvisí s jej problematickým žánrovým zaradením. Otázkou je, ako vlastne čítať poznámky druhého človeka. Na jednej strane je zaujímavé viesť dialóg s erudovaným čitateľom (akým J. Trávníček nepochybne je) o tom, ako prečítal jednotlivé texty. Vzniká priestor na spoločné uvažovanie nad literárnym textom, ktoré je niekedy súhlasné, inokedy konfrontačné, ale najmä obohacujúce, nakoľko každý čitateľ číta text iným spôsobom a považuje v ňom za dôležité iné aspekty. Mnohé z autorových úvah, hoci len fragmentárneho charakteru, sú zaujímavé, aj keď by nevystačili na samostatnú štúdiu

či dlhší text. Rozhodnutím zverejniť svoje poznámky J. Trávníček určitým spôsobom doplnil uvažovanie o románe v českom a slovenskom prostredí. Jeho kniha však nie je len knihou vášnivého čitateľa románov, ale aj literárneho vedca, týka sa teda i problémov, ktoré sú súčasťou akademického diskurzu. J. Trávníček síce formuluje isté tézy, no vysvetľujúce argumenty vynecháva. Napríklad už spomenutá téza, že román sa viac ako iné žánre zrodil z potrieb čitateľov a nemôže bez nich existovať, nie je doplnená vysvetlením ani širším kontextom. Čitateľ, ktorý túži ísť viac do hĺbky, prípadne pátra viac po podstate veci, môže zostať sklamaný (v takom prípade je lepšie siahnuť po autorovej staršej knihe z roku 2003 *Príbeh je mrtev? Schizmata a dilemata moderní prózy*). Výsledný dojem z knihy teda kopíruje jej celkovú povahu, ktorá je fragmentárna, akoby len načrtnutá a trochu chaotická. Ale také už poznámky bývajú.

Mgr. Andrej Gejdoš

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy

Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Gondova 2

811 02 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: gejdos8@uniba.sk